

הרב עובדיה חראיה
חבה ביה"ד העליון לערעורים, ירושלים

נתוח מתיים לצרכי למוד ורפואה

ע"ד השאלה העומדת על הפרק במדינת ישראל, שפתחו בית מדרש לרפואה, וכמובן שא"א לאדם לעמוד על טיב חכמה נפלאה זו, בפרט חכמת הניתוח, אם לא שידע בטיב האברים כולם, הרכבם וסדרם, איכותם ומתותם בגוף האדם. לשם זה מוכרח לנתח מתיים, שמהם אפשר ללמוד, להכיר ולדעת, את כל סדר האברים פרטיהם וכלליהם; ובפרט במקרה שחלה האדם באיזה אבר מן האברים הפנימיים, שכתוצאה מזה מת, יש צורך להכיר ולדעת את שורש המחלה על בורייה באבר זה, שמוזה יוכלו לעמוד על האמת, באופן רפואתה, במקרה של חולה אחר. וכן להתלמד בנסיונות של ניתוח האבר, לחולה אחר שיפול במחלה זו ב"מ, וה"ז בכחי פיקוח נפש, לדעת איך להציל נפשות אחרים במקרה כזה, וגדול פיקודן שדוחה אפי' שבת החמורה. כל זה דורש בירור.

תשובה: על מדוכה זו כבר עמדו רבים וכן שלימים, רבנים וגאונים, בספריהם הקדושים, חדשים וגם ישנים, זה אומר בכה, וזה אומר בכה, ואין לנו אלא לדלות מתורתן של ראשונים, ולהוציא מהם מסקנא הלכה למעשה.

הפרטים שעלינו לברר בזה הם:

(א) איסור נוול המת.

(ב) איסור הנאה מגוף המת.

(ג) הלנת המת, ומצוות קבורה.

והנני בא בס"ד על ראשון ראשון, ועל אחרון אחרון.

א. איסור גיוול המת

(א) גרסינן במס' ב"ב. (קנ"ד א' וקנ"ה א'): מעשה בבני ברק בא' שמכר בנכסי אביו ומת, ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתתו, ובאו ושאלו את ה"ע מהו לבדוק, אמ"ל אי אתם רשאים לגוולו, ועוד סימנים עשויים להשתנות אחר מיתתו. ושם: (קנ"ד א') אי אמרת לקוחות קמערערי, אמאי שתקי לימרו ליה. אנן זוני קיהבינן ליה, ליגוול וליגוול. אי משום הא לא אריא, ה"ק להו, חדא דאין אתם רשאים לגוולו, ועוד. וכי תימרו זוני שקיל לגוול וליגוול, סימנים עשויים להשתנות לאחר מיתתו, וכי התוס' שם בד"ה זוני וכו' אבל יורשים אינם רשאים לגוולו. בשבול חירושה, דלאו מידי יתבי, תורה שהוא קרובם עכ"ל.

(ב) דבר חלמד מזה: א. דבמקום הפסד ממון שקיבל המת מהם, בספק, אין

תוששים לגיוולו; ב. דוקא בהפסד ממון ממש, אבל מניעת ריוח כגון ירושה אסור

לנחלה, כמו שפסק דמ"א ביר"ד סי' ר"מ בתגה: אבל אם רוצה להעביר ממנו רשות בעלמא אסור בכל ענין, ע"ש, ג. אף במקום הפסד ממון ממש, קרובים אין זכאים לנחלה, ופשוט דהטעם זה הוא, מפני שהקרובים מוטל עליהם החיוב לכדו, אפי"ב אחר מיתה, יותר מאחרים שאינם קרובים, כמו שפסק מרן ביר"ד סי' ר"מ ס"ט חייב לכבדו אפי" אחר מותו וכר' ולזה גם במקום הפסד ממון, אינם רשאים לנחלה. ותרי זה דומה להתיא שפ' מרן ביר"ד שם ס"ה, עד היכן כיבוד או"א, אפי" גטלו כ"ס של זהובים שלה, והשליך לפניו לים לא יכלימם, ואף לסי' י"א בתגה שם דאם רוצה לזרוק מעות של בן לים יכול למונעו, הרי סיים שם אבל אם כבר זרקוהו אסור לאכלומיה, וכאן שעשה בחייו, מה שעשה הוי כמו שכבר זרקוהו, ואסור לאכלומיה, אפילו אחר מיתה, מטו"ט מכבדו בחייו מכבדו במותו, כנ"ל. (1)

ג) הגנה הדבר פשוט, שכיון שכל עיקר מה שיכולים לנחלו באינם קרובים, מפני הפסד ממון, אינו אלא בהפסד שמחמת עצמו, שחוא היה הגורם, שיבוא הדבר לידי הפסד, כההיא דמכר בזמן שהיה קטן, אבל בהפסד שאין לו שייכות בו, ולא הוא היה הגורם, כגון שבגיו נתחייבו ממון לאחרים, מחמת עצמם, וכשמת אביהם, בא ב"ח שלהם, לעכב קבורת אביהם עד שיפרעו לו, אין מעכבים קבורתו לנחלו, וכן מבואר בדברי רמ"א בח"מ סי' ק"ז ס"ב בתגה, שכ' ח"ל ראובן שהיה חייב לשמעון, ומת ראובן יכול שמעון לעכב קבורתו, עד שיפרעו לו, ואם שמעון הוא קרובו של ראובן בני המשפחה מוחין בידו, שלא לעכב קבורתו שלא לנחלו וכר' ע"כ. תרי מדתפס באופ"ז שראובן המת היה חייב לשמעון ולא אשמעינן רבותא אפי" בבניו של ראובן היו חייבין, מבר' דדוקא כשהמת עצמו הוא הגורם, יכולים לנחלו, ולא כשלא הוא הגורם, ואפי" שהוא הגורם — רק ברחוקים ולא בקרובים, וכן מתבאר עוד מדברי מרן בס"י רל"ה הנ"ל סי' יז, אלא דלכאורה יש לעמוד קצת בדברי מרן בס"י רל"ה הנ"ל, דמדוע השמיענו רק השלילה בקרובים, דאין שומעים להם לנחלה ולא השמיענו החיוב, שאינם קרובים יכולים לנחלו כדברי הגמ' בב"ב הנ"ל, ובאמת מדברי מרן ז"ל לקוחים מדברי הרמז"ל בפכ"ט מה' מכירה הט"ו, אבל גם על הרמב"ם יש לתק' כזאת, אלא דבאמת אין שום קר' כלל, דהרי שם יש לנו עוד טעם

(1) לטעם זה צריך לומר שהמערערים היו אחיו הקטנים שמצוים בכבודו (י"ד סי' ר"מ סעיף כ"ב), אולם בגמרא לא נזכר אלא, ובאור בני השפחה וערערו, וכן התוס' לא אמרו אלא מפני, שחוא קרובם ולא חזכירו כלל, שהי' אחיהם הגדול שמצוים בכבודו. והראה שכונה תתוס' צפ"מ"ש (כתובות ג"ב) שד" יוחנן השיא עצה לקרוביו אעפ"י שאסור לעשות עצמו כעורכי הדיינים מדין, ומבשרך לא תתעלם" (אלא שחזר בו לבסוף משום, אדם חשוב שאני, ע"ש וברש"י דף פ"ז ד"ה אדם חשוב). ורואים מזה שישנה התחייבות לדאוג לקרובים במדת, שאין חיוב זה כלפי אחרים, וע"ע באהע"ז סי' ק"ט שמדין זה של ומבשרך לא תתעלם" יש חיוב נוסף, על דין צדקה חרגיל לעון גרושתו, ומקורו פירוש: ועפ"י דברי תתוס' מתפרשים, כמשוטט שמחויבים הם לדאוג לשומרו מניחל כיון, שחוא קרובם ויש בהם דין, מבשרך לא תתעלם, והיינו כשם שאדם דואג לעצמו, יש לו לדאוג לקרובים שחם בגדו, בשודך, וכנ"ל, וע"ע במש"כ במאמרנו על המקור לניחל המת שהוא אסור.

משום דהסימנין עשויים להשתנות, ולפי טע"ו אין חי' בין קרובים לרחוקים, כמו שחסיקו שם בגמ'.

(ד) אלא שעוד יש מקום לעמוד בזה, מסוג' תגמ' בתולין (י"א ב) : וכי תימא משום איבוד נשמה דתאי נינולית, ופירש"י משום איבוד נשמה דתאי רוצח דלא לימות משום דבעינן ושפטו העדה והצילו העדה, נינולית לתאי נהרג, ואי לא משתכת טריסה ינהרג רוצח זה ע"כ, והרי נהרג זה, לא הוא היה תגורם ההיזק להרוצח; אדרבה הוא נהרג ע"י תרוצח והרוצח הוא שגרם לעצמו לזה, ומדוע מנוולים אותו לטובת הרוצח משום איבוד נשמת שלו?

(ח) ואפשר שיש חי' בין הפסד ממון, לאיבוד נשמה, דדוקא לענין הפסד ממון, לא מנוולים את המת, רק היכא שהמת היה תגורם, אבל לענין איבוד נשמה גם פשהא לא היה תגורם, ואדרבה הוא היה תגורם, בכל זאת מנוולים אותו, שלא לגורם איבוד נשמה מישראל, דכל המאבד נפש א' מישראל כאילו איבד עולם מלא, (ו) ועוד י"ל דמכיון דעל הרוב בדיקה זו של המת, מביאה לידי עונש להרוצח, כשנמצא המת שלם, ניח"ל להמת להתנול, בכדי שה' ינקום נקמתו על ששפך דמו על לא חמס בכפו.

(ז) היוצא מתאמור, דבין לענין הפסד ממון ובין לענין איבוד נשמה, אין מנוולים את המת, אלא היכא שהוא תגורם, ואף לחי' ראשון, שכתבנו לחלק בין ממון לנפשות, אין זה ודאי, אלא ביש ספק נפשות לפנינו, כמו בהורג את הנפש, דמסוסקים אנו, בדינו, אם חייב הריגה או לא, דאז מבררים את הדבר ע"י בדיקת המת, אבל, אם אין ענין של חשש ס' נפשות לפנינו רק החשש בלעתיד, כמו בני"ד דמנתחין את המת, ללמוד אפני הניתוח באברים, להציל נפשות אחרים ע"י הניתוח אין לנו שום הוכחה וראיה מחאמור שיכולים לנוול את המת בשביל הצלת נפשות אחרים בעתיד, די"ל דדוקא היכא שיש ס' נפשות לפנינו, דאפי' שבת החמורה נדחית מפניו, אמרינן דה"ת גיוול חמת נדחה, דהמת עצמו ניח"ל להציל נפש חבירו, ולזכות במצות סיקרין הגדולה, אבל בשאין ס' נפשות לפנינו, דבכה"ג אינה נדחית שבת, ה"ה גיוול חמת אינו נדחה, והמת עצמו לא מחיל עלבוניה, משום חששת זה, דאין בה מצוה כ"כ.

(ח) והנה הראשון למדברים בזה, הוא הגאון גוב"י ז"ל במ"ת יר"ד סי' ר"י (והבי"ד הפת"ש יר"ד סי' ש"ג סק"ה) שם הביא דברי האוסרים והמתירים, טעמם ונימוקם, ונטה קו, להכריע בדעתו הרחבה, כדברי האוסרים, ודחה טעם המתירים, משום ס' נפשות, באומרו דכ"ז ביש ס' נפשות לפנינו, אבל בני"ד, אין כאן שום חולה לפנינו, הצריך לזה, רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יודמן חולה שיהיה צריך לזה, ודאי דלא דחינן משום חששה קלה זה, שום איסור תורה, או אפי' איסור דרבנן, שאם אתה קורא לחששא זו ס' נפשות, א"כ יהיה כל מלאכת הרפואות שחיקת ובישול סממנים, והכנת כלי אומיל, להקזה מותר בשבת, שמא יודמן היום או בלילה חולה שיהיה צריך לזה, ולחלק בין חשש לזמן קרוב לחשש לזמן רחוק קשה, ואפי' רופאי תאומות אינם עושים נסיון בחכמת הניתוח ע"י שום מת כ"א בתרוגים ע"פ משפט, או במי שהסכים בעצמו בחייו לכך, ואם אנו ח"ו מקילים בדב"ז, א"כ ינתחו כל המתים, כדי ללמוד סידור אברים הפנימיים ומתותן, כדי שיעשו רפואות לחיים, ולכן האריכות בזה הוא ללא צורך, ואין בזה שום צד לחתיר וכ"י עב"ד. הנה דברי הגאון הנוביי ז"ל, חולכים ומסכימים לדברינו, שיש חי'

גדול בין הצלת נפשות שלפנינו, להצלת נפשות בעתיד, כאמור. דברי הגאון נוב"י ז"ל הנ"ל אושרו והוסכמו מכל גדולי האחרונים. הגאון חת"ס ז"ל ביו"ד סי' של"ה זגאון מחרי"י אטלינגר בעל ערוך לנר. ז"ל (הוב"ד בתשו' מחרי"ם שיק חי"ד סי' שמ"ז ע"י תל תלפיות מש' תרפ"ד סי' ע"ד) אלא שמחרי"ם שיק חלק עליו בזה שהפליג לאסור אפי' בחולה מסוכן עומד לפנינו, ודעתו להתיר במחל בחייו לנתחו לאחר מיתה, ע"ש. ועי' ת"ת שם דאישר וקיים דברי רבו מהר"ם שיק הנ"ל, ועי' עוד שם בסי' ע"ח וע"ט מה שהאריך עוד בזה, עכ"פ באין החולה עומד לפנינו דעת כולם לאסור. (ט) אלא דבכל זאת, עוד יד הרוחה נטויה לדחות, בעיקר הראיה שהביא הנוב"י משבת שאין מתירים אלא בחולה לפנינו, דשבת שאני, מפני שדייה לצרה בשעתה, דתיכף שיוודע לנו, דיש חולה מסוכן יכולים להגיש לו העזרה באותה שעה בתכר"מ, ואיתיה בתקנה לאלתר להכין לו הרפואה בשעתה, וא"צ לו הכנה כ"כ, להקדים בעוד מועד את הסממנים והרפואות. משא"כ כל כותא דנ"ד שחכמת הניתוח באיברים הפנימיים צריכה לימוד ועיון רב והתאמנות במלאכה, שלא יבוא ח"ו לידי משגה וטעות באופן הניתוח, ואם לא נקדים תרופה למכה, להתאמן ולהתחכם בעוד מועד, או באותה שעה שהחולה לפנינו, לא יוכל להצילו ולהושיעו וע"כ אפשר דגם בשאין חולה לפנינו, יכולים לדחות גיוול המת, להצלת נפשות לעתיד, ואפשר דגם המת גיח"ל בזה לזכות במצות הצלת נפשות הגדולה הזאת בעתיד, כיון דא"א בלא"ה, ואין זה ענין לשאר מלאכת הרפואות בשבת, שמחם הכריע הנוב"י ז"ל לאסור.

(י) דוגמה לזאת, מצינו בפסחים (ס"ו א') כלל אמר ר"ע, כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש, אינה דוחה את השבת, וכל מלאכה שא"א לעשותה מע"ש דוחה את השבת, וכן איתא במנחות צ"ו א' ע"ש, וכ"פ מרן בדין המילה בסי' של"א ס"ו וגבי יר"ט בסי' תקי"י ע"ש. ונדון שלפנינו, הרי הוא בגדר שא"א לעשותו מע"ש, ד"א שא"א לעשותו לאלתר בזמן שהחולה מוטל לפנינו, וא"א להצילו מחסכנה בו ברגע, אם לא שהדבר מוכן וגמור בעוד מועד, היינו הידיעה בחכמה, ותאימון והתמחות במלאכה, וכיון דא"א במציאות בלי"ז דין הוא שיתיה מותר, שאלי"כ לא נצא לעולם, מידי חשש של סי' סכנת נפשות ח"ו.

(יא) ואף שאולי יכולים להתלמד ע"י שלדים מלאכותיים, או תמונות פוטוגרפיות, אך הלימוד לחוד, בלי דבר מעשי, לא יספיק, אם לא יתרגל במעשה בסועל, בניתוח גוף האברים עצמם, ולא יאמן ידו לכך, א"א לגשת למלאכה לנתח אבר החולה, מכיון שעוד לא ניסה בזה אף פעם, ומחמת הפחד והבהלה, במקום לתקן יבוא לקלקל ח"ו, ויסכן את החולה. והרי אנו מוצאים אפילו במתלמדים מלאכת המילה, לא נותנים להם בפעם הראשונה למול אלא לאחר שבטוחים, שנתאמנו ידיהם לכך, ולא יבואו לסכן את הילד ח"ו. באופן שדב"ז של לימוד והתאמנות בניתוח תאברים בגוף האדם המת עצמו, הוא דבר נחוץ והכרחי, מאוד להצלת נפשות החולים במקרה שיצטרכו לכך.

(יב) והקרוב אלי, כי הרב נוב"י ז"ל, לא היו דבריו ז"ל רק על זמנו ושעתו ומקומו, שהרופאים היהודים במקומו היו מתלמדים, בבתי המדרש של ממשלת האומות שחם מנתחים גופות מי שנתחייב חריגה למלכות או מי שהסכים לכך, כמ"ש בדבריו שם ואצלם אין חומר איסור חזק, ולזה לא חשיב ליה כסכנת נפשות, מכיון שאפשר לחתקיים ע"י אחרים שאינם ב"ב. משא"כ בזמננו זה, שקמה מדינת ישראל,

שאינן גופות מסוג זה, וא"א לשום רופא שיתלמד בלי זה, ואם לא נמצא שום אופן של היתר, לא ימצא שום רופא במדינה שידע ויכיר במלאכת הניתוח, ותרבה הסכנה הי"ו בחולים הזקוקים לניתוח, מאין מושיע. ואם נצריך את הרופאים לנסוע לח"ל להתלמד בממשלות אחרות, תגדל האיבת והשנאה לעם ישראל כולו וביותר למדינת ישראל, כאשר יווכחו וידעו, כי מותר להתעלל בגופות האינם יהודים, מה שאסור בגופות היהודים. בכל כיוצא בזה, ודאי דלא דיבר הנוב"י ז"ל לאסור, ויודה שזהו כחולה לפנינו דמות מושם הצלת נפשות, דאין לך פיקרני יותר מזה.

(ג) אלא שאולי ישנה אפשרות לסדר במדינת ישראל, אופן שלא יצטרכו לנתח גופות, ע"כ שיביאו רופאים יהודים מומחים, מאלה שלמדו באוניברסיטות בח"ל, ואלה ילמדו כאן במדינת ישראל, ע"י שלדים מלאכותיים, ותמונות פוטוגרופיות כמו כן יעמדו המתלמדים בזמן הניתוח וירגילו אותם כפעם בפעם, בניתוחים קלים, עד אשר יתאמנו ויתמחו היטב.

(ד) וראיתי למי שכ' להביא ראיה, מההיא דגרסינן בערכין (ז). אר"ב א"ש האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת, מביאין סכין ומקרעין את כריסה ומציאין את הולד, פשיטא, מאי עביד, מתתך בבשר הוא, אמר רבה, ל"צ להביא סכין דרך ר"ה ומאי קמ"ל וכ"י מ"ד התם הוא דהר"ל חזקה דחיותא מעיקרא, אבל הכא דלא הר"ל חזקה דחיותא מעיקרא, אימא לא, קמ"ל. מבר' מזה, דכל עיקר חידושא הוא משום דמתה בשבת, ומשום איסור חילול שבת, הא אם מתה בחול, הדבר פשוט דקורעים כריסה להוציא את הולד ולא חיישינן משום איסור ניוול המת ע"כ. ואיני מבין איזה ראיה היא זו לנ"ד, דבכה"ג דיש סכנת נפשות של הולד לפנינו פשוט הדבר דאין מי שיחלוק בזה דמותר לגוול את המת להציל את הולד, שיש בו ס' חיות, דלא יהא חמור ניוול המת, מאיסור שבת החמורה. והוצרך לאשמעין ביה חידוש שמותר, אף שלא היה לו חזקה דחיותא. ומה דמיון זה לנ"ד דאין כאן חולה מסוכן לפנינו, להצילו ע"י ניוול המת.

(ט) ועוד שאפשר שכל כיוצ"ב שאינו אלא קריעת כריסה, אינו נקרא ניוול כ"כ שכך קורה לפעמים גם בחיים, אם האשה מתקשה בלידתה, ורואים שיש חשש סכנה לולד, שעושים לה ניתוח להוציא את הולד. לא כן בנ"ד בניתוח אבריים הפנימיים, שנגלה הגוף באבריו הפנימיים, וגם שמוציאין כל האבריים לחוץ להתאמן בהם, שזה ניוול גדול, יותר מהרגיל בניתוח יולדת, אין להוכיח משם לנ"ד דמותר. וע"י רש"י בסנהדרין (מו:) שפי' שלא יתבזה לעין כל שיראוהו מת ונבקע ע"ש. ובדיקת הקטן בכ"ב הנ"ל אף שאין רק בדיקה מבחוץ לראות אם הביא שתי שערות, אפשר ששם מיירי שכבר נקבר, שלפתוח קברו ולבודקו זה ודאי נקרא ניוול, ל"כ שם בערכין, שהאשה עודנה על המשבר, ולא נקברה, אין זה בגדר ניוול כ"כ, ואין שום הוכחה מינח לצ"ז אף דבלא נקבר איירינג, שגם בלא נקבר יש חי' בין ניוול לניוול כאמור, ומכ"ש אם הוא רק ללימוד בעלמא, דודאי דחיישינן לניוול.

(טז) תיוצא בדברינו הנ"ל: א) אם יש אפשרות במציאות, ללמד בדרך אחרת, ע"ד שכתבנו (באות י"ד), ודאי שאין מקום לחתיר ניוול גוף ישראל, משום זהו (ב) במקרה שא"א במציאות דרך אחרת, אף שאין חולה לפנינו, חר"ל כחולה לפנינו ואין לך דבר שעומד בפני פיקרני, ודלא כד' חצרוך לגר שהפליג לחתיר אף בחולה מסוכן לפנינו, שחלקו עליו כל האחרונים כנ"ל. ג) אף במקום שאסור אינו

אלא במת ישראל, דבהם רק שייך איסורא דניווול, אבל בשאינם ב"ב אין איסור
ניווול קיים.

ב. איסור הנאה מגוף חמת ומי שנתן רשות בחייו לנתחו לאח"כ

(א) הנה לעצם ההנאה ע"י ההסתכלות באברים כבר האריך בזה שם בתל
תלפיות, סי' ע"ד, והביא דברי מהר"ם שיק ז"ל בחיר"ד סי' שד"מ שדעתו לאסור,
והרב תלמידו שם דחה ראיותיו בזה והעלה דראייה להתלמד לז' השיבה הנאה,
ע"ש וכן מתבאר מדברי הגאון שאלת יעבץ ז"ל ח"א סי' מ"א, שהאריך שם לתזהיר
להשואל לענין חומר איסור שבת; ולא העלה על דל שפתיו שום ענין של איסור.
הנאה ע"י ההסתכלות, שמוזה מתבאר בודאי דהדבר פשוט לפניו שאין שום חשש
איסור בזה וע"ע בת"ת שם בסי' ע"ח ע"ט מה שהאריך בזה להוכיח מכ"מ בש"ס ועוד,
שאינן בזה שום איסור הנאה ע"ש.

(ב) והנה ראיתי להגאון חת"ס ז"ל יר"ד סי' של"ו (והובא בפתש"ו סי' שס"ג
הנ"ל) שהבי"ד הגאון גוב"י ז"ל הנ"ל, והוסיף לחדש בנדונו באיש שרוצה למכור
את עצמו בחייו לרופאים שינתחוהו לאח"כ ללמוד חכמת הניתוח שכ' שאיננו נכנס
בגדר פיקו"נ כלל דא"כ כל לימודי הרופאים ידחה שבת ע"ש, ולכאורה הוא תולק
ע"ד הגוב"י ז"ל הנ"ל שכ' במפורש או במי שהסכים לכך, אמנם יש לדחות, דאולי
כוונת הגוב"י על אלה שאינם ב"ב דבהו קעסיק, אבל בישראל אפי' בהסכים לכך דעתו
לאסור, מט"ט שכ' החת"ס ז"ל שם בדבריו הנ"ל לחלק יצא בין מת ישראל שנשמחם
חלק אלוה ממעל וגופו הוא גרתיק לנשמה האלהית ויש בה לחלוחית קדושה,
וע"כ אסור בהנאה לבין מתי עכו"ם שאין בהם שום לחלוחית של קדושה וע"כ
מותרים בהנאה, והאי שפחה דנתחייבה שריפה למלכות עמלקית היתה, ע"ש.

(ג) ולכאורה דברי החת"ס ז"ל, במה שהוסיף בטעם האיסור משום הנאה הרי
הוא כנסתר מחמת כל דברי הפ"ה הנ"ל שהבאנו ומכללם הגוב"י ז"ל והגאון יעבץ ז"ל
שלא הזכירו אפי' ברמז כל דהוא שום ענין של איסור הנאה בכלל, רק מענין איסור
ניווול ולא יותר, שזה מוכיח שפשיטא להו שאין כאן שום איסור הנאה כלל.

(ד) והנה היה מקום ליישב דיש חי' בין הסתכלות לחד, לבין שימוש בגוף
האברים עצמם, ללימוד חכמת הניתוח, דזה שהתירו, הוא רק הסתכלות לתד, שאין
שם הנאה ממשית, אבל בשימוש האברים שיש בזה הנאה ממשית, שפיר מקריא
הנאה דהרי האבר הוא ככלי מכשיר ללימוד דוגמת סכין של ע"ז לשחוט בו, ובוזה
הוא דמיירי החת"ס ז"ל שהאיש מכר עצמו שינתחוהו אחר מותו, וללמוד מפני
הלכות הרופאים, ז"א שישתמשו באבריו הפנימיים לשם ניתוח, דבוזה הרי יש הנאה
ממשית, ודברי הגוב"י לא מיירי אלא בענין ראייה שרוצים רק לראות במופת שודש
המכה, והיא כמ"ש שם להדיא ע"ש, וכן ראיתי בת"ת שם באות ע"ד בדברי העורך
שכ' כתי' זה ע"ש. אלא דשוב הביא ראייה להתיר מדברי הגמ' פסחים (כ') ובב"ק
(ק"א) דתד וערלתם לאסור צביעה, ומדוע לא קאמר דתד וערלתם לאסור כנ"ד שאסור
להפריד ולנתח פרי ערלה לדעת וללמוד מאיזה יסודות הוא מורכב כדרך שעושים
חכמי הטבע וכן הרופאים לדעת איזה פרי מוזיק או מועיל לחלולה וכדומה, וכר' ע"ש,
לכאורה ראיית אלימתא היא, ומת יענה לחת"ס ז"ל?

ה) ואולי דחתת'ס ז"ל ס"ר דהסברה לחיטך דהצביעה קילא יותר דאין בה ממשות ומכיון דאפי' הצביעה אייתנין לה לאיסור מב"ש דשימוש ע"י חפיסה ביד עצמו בפרי, לבדוק בו איזה מויק או איזה מועיל דודאי דאסור, כיון דחוי ככלי מכשיר לאדם ללמוד בו, ולזה לא דריש לקרא לעגין זה דאז לא הוה שמעינן דצביעה אסורה, ומעתה אין שום ראייה מסוג' ונ"ל דלא כדחתת'ס ז"ל.

ו) וראיתי למי שכ' לחק' על דחתת'ס ז"ל מסוג' דבי"ב הנ"ל שהתירו לנוולו משום פסידא דלקוחות, וחרי זה כנהנה מן המת, ע"כ. ואיני יודע איזה קרי יש מכאן, דשם בבדיקת חקטן אין שם רק גילוי מילתא בעלמא לדעת שהקטן היה ראוי למכור בנכסיה, או לא, ואין שם שום ענין של שימוש בגוף המת עצמו באבריו כאילו בתוך כלי מכשיר, כמו הלומד חכמת הניתוח ע"י תאבר עצמו ע"ד תאמור, ופשוט.

ז) והנה דחתת'ס ז"ל הוסיף עוד בטעם האיסור למכור עצמו לניתוח לאח"מ משום ניוול, דאם על ניוול עצמו לא חס כ"ש שלא חס על כבוד קונו, ע"ש וראיתי בת"ת שם שכ' מה' ערוך לנר ז"ל שלעומת החומרא שהחמיר אפי' בחולה מסוכן לפניו היקל יותר באם המת נחל בחייו על בזיונו וניוולו ונתן רשות לחותכו לאח"מ. והמהר"ם שיק חלק עליו בתרתו, בראשונה, במקום שצריך לפקד' דעתו להתיר, בשניה, במחל על בזיונו, דמחילה לא מהני, ותלמידו שם, הביא ראיות נכוחות לזה, דא"א רשאי לתבול בעצמו, ואסור לו לקלל בעצמו, וכן אסור לו לבזות את עצמו, וזולת מפני תשובה ע"ש.

ח) ובאמת אני תמה ע"כ הרבנים הנ"ל, דחרי אפסיקא הלכתא בהרמו"ל בפ"ב מה' אבל ה"א ובש"ע סי' שמ"ת ס"ב דאם אמר אל תקברוני אין שומעין לו, ומבר' ברש"י ותוס' סנהדרין (מ"ו ב.) ד"ה קבורה וכו' דמ"ש הגמ' שם משום בזיונא היינו ביון הקרובים, דאי בזיונא דמת אמאי לאו כ"כ. ועל הא דאמר הגמ' בלא נקבר סי' יפה לו, היינו לא נקבר לפי כבודו ע"ש. ומעתה אף דנימא דרשאי האדם לתבול בעצמו, אך בכגון זה דאיכא ביון משפחה, בלא נקבר א"כ אף דמחל על בזיונו ונתן רשות לנתחו, ללמוד ממנו חכמת הניתוח, הרי כ"ז שלא נקבר איכא ביון משפחה, ובודאי שאין שומעין לו, דאין תלוי ברצונו, לחבל בביון אחרים, בני משפחתו. ובודאי דאין מקום לחלק, בין לא נקבר כלל לנקבר לאח"מ, דחרי רש"י סי' שם בד"ה משום בזיונא, שלא יתבזה לעין כל שיראהו מת ונרקב ונבקע וכו' לאו כ"כ, דביון הוא לקרוביו ע"ש וכ"כ רש"י שם בדמ"ז א. ד"ה כי אמר וכו' ורבינו נמי שאר כל תמתי, היינו כי משהו ליה לדחוייה בעלמא וכו' דהיינו ביון דומיא דתלוי וכו' אבל האי דלתיקורי לאו ביון הוא ע"כ, וא"כ דין מינה לנ"ד, מכיון שע"י הניתוח נבקע לעין כל, הרי אין לך ניוול גדול מזה לבני משפחה, אף שאינו לדחיה בעלמא מכיון שאינו לאתיקורי, ורק במקום שיש חשש של סכנת נפשות דכולנו מצויים להציל י"ל דלא משגחינן בביון בני המשפחה, שגם עליהם מוטלת המצוה להציל, אבל במקום שאין ענין של חשש סכנה, אין מקום להתיר. וא"כ לדי' דערך לנר, דאפי' במקום שיש חולה לפנינו אסור א"כ ה"ה דיש לאסור גם במחל, ולדעתו ז"ל הרי זה בבחי' שני הפכים בנושא א', והתימא על אלה שחשיגותו שתוצרכו לתבא עצות מרחוק, ולא השיגותו בפשי' מטעם תאמור, וע"י בבי' שם שכ' בשם הרמב"ן דבזיונא דכולהו חיי קאמרינן, ולא משום בני משפחה בלחוד, וכ"כ הרמב"ל בפ"א מה' זכייה ומתנה, שאסור לתניח אדם בלא קבורה, ע"ש. אלא שמזה אין

ראיה כי, דיל דבלא קבורה כלל קאמר דהיינו להשאירו כדומן ע"פ האדמה מוטל בארץ בבזיון אסור, אבל אם הוא במקום סגור אדעתא לקוברו אח"כ אין מזה שום ראיה לאסור. באופן דדברי הערוך לנר ז"ל שכי' להתיר בפשי' במחל בחייו, ולעומת זה אסר. אפי' בחולה מסוכן לפנינו נשגבו ממני וצ"עג.

(ט) הדרן. לעיקר הדין באיסור הנאה מגוף המת ומי שמחל על ניוולו בחייו. לנתחו לאח"מ: הנה לענין איסור הנאה, אם הוא רק באופן הסתכלות לחד, אין בזה שום איסור, ואם הוא בשימוש אברים, דהם בבחי' כלי מכשיר ללימוד, דעת החת"ס לאיסור אם אין בהם הצלת נפשות, וד' תאח' להתיר אף בזה, וכל' כי הא דנ"ד דתוכחו דהוא ענין של הצלת נפשות, בהיכא שא"א בדרך אחרת יש להתיר. אפי' בשימוש אברים; במחל בחייו לנתחו לאח"מ, דעת הערוך לנר, להתיר, אבל להלכה דאי דנקטינן כדברי התו'. דאינו רשאי לוותר על בזיון המשפחה ולד' הרמב"ן בזיון דכולהו חיי, ובפרט במקום שמכר עצמו לבצע כסף; במקום שמתכוין להצלת נפשות ויש באמת סכנת נפשות בדבר, אינם יכולים בני המשפחה לעכב, כל זה בתנאי שישמרו את האברים בשלימותם, ואחר גמר השימוש יביאו אותם לקבורה בכל יראת הכבוד הראוי להם.

ג. הלנת המת. ומצות קבורה

(א) גרטינן בסנהדרין (מ"ו ב') ארי"ח משום דשביי מנין למלין את מתו שעובר עליו בל"ת שנא' כי קבור תקברנו (גי' הילקוט ת"ל לא תלין נבלתו; מנין שעובר אף בעשה ת"ל כי קבור תקברנו), איכא דאמרי רמו לקבורה מן התורה מנין, ת"ל כי קבור תקברנו וכי' ע"כ, גימ"ל מזה דקבורה והלנת המת, יש להם רמו מה"ת ממקרא כתוב לא תלין נבלתו. כי קבור תקברנו. ושם בגמ' איבעיא להו, קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא, למאי נפ"מ דאמר לא בעינא דלקברוה לתתוא גברא, אי אמרת משום בזיונא הוא לאו כ"כ, ואי אמרת משום כפרה, הא אמר לא בעינא. והנה כבר כתבנו בסעיף הקודם, דאפסיקא הלכתא כמ"ד משום בזיונא, ואי אמר אל תקברוני אין שומעים לו.

(ב) ולכאורה יש לדקדק, דמאי קמיבעיא ליה לתלמודא, אי משום כפרה, ואי משום בזיונא, ונפ"מ דאמר לא בעינא דלקברוה וכי' הלא כבר הבאנו לה ראיה מה"ת לא תלין, כי קבור תקברנו; ואין אנו מוכרחין לדרוש טעמא דקרא, דלא קי"ל כר"ש דדריש טעמא דקרא, כמב' בב"מ (קט"ו א') דהלכה כר"ש דבין עניה ובין עשירה ממשכנין אותה ע"ש. ואף דזה שלמדנו קבורה מה"ת הוא רק רמו בעלמא, כמ"ש בגמ' "רמו לקבורה מה"ת מנין", ואינו בדרך ציווי, וגם שיש לפרשו דלעביד ליה ארון, ולא בקרקע, עכ"פ מכיון שיש לו רמו מה"ת, ופשוטו כמשמעו דהיינו בקרקע, ואין לנו לכרע דהוא מתכוין על הארון, הרי זה בגדר ס' דאורייתא לחומרא וצריכים לקוברו בקרקע. ועוד דהרי אף להס' דהמכוון על הארון, גי' תישול תבעיא, אם אמר לא תקברוני אפי' בארון — מהו. ולפי מאי דקי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, איך נסמוך על טעם דמשום כפרה, ולא קברינן ליה, באומר אל תקברוני, הרי' יש גם איסור ההלנה, דלא תלין, והרי יש כאן עשה ול"ת לגי' הילקוט. כנ"ל.

ג) ואף דהעדר הקבורה, היא רק בשב ווא"ת, הרי איסור ההלנה, הוא באיסור ל"ת, ואף די"ל דאין זה אלא רמז, דעיקר הלאו נאמר על התלוי, הרי שאינו תלוי אתי מק"ו, דאפילו תלוי שחוטא אסור להלינו כ"ש מת דעלמא, שלא מת בחטאת, שאסור להלינו, ואף דאין מזהירין מן חדין, אין זה אלא לענין מלקות, דאין מלקין אותו באזהרה זו דאתיא מק"ו, אבל הרי סו"ס לא נסיק מידי איסורא דאורייתא, מאחר דאתי מק"ו וק"ו הוא מדאורייתא, א' מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהן.

ד) ואף דיש לדחות, דאין זה ק"ו, דאפשר דתלוי שאני, משום טעמא דטעים קרא גופית, דכתיב ביה, כי קללת אלהים תלוי, כלומר מפני מה זה תלוי, מפני שבירך שם השם ונמצא שם השם מתחלל, אבל מי שאינו תלוי אין בו טע"ו, וכיון שאין בו טע"ו אין בו איסור דלא תלין. מ"מ הרי מדיליף הגמ' בפשי' איסור לא תלין בשאר מתים, מפסוק זה, מבר' דפשיט"ל מילתא דאף היכא דל"ש טע"ו יש בו איסור בל תלין, אלא שהאזהרה באה בתלוי משום שיש בו איסור נוסף דחילול השם, ובדרך אגב ראיתי ביאור יפה בשם בעל שאגת אריה החדש, ס"ו (הוב"ד בס' יד הלי על סה"מ להרמז"ל מצוה ס"ו) שכ' וז"ל דלאו דלא תלין, כולל ב' אזהרות חדא שלא להלין את הנתלה על העץ, שהוא תלוי עליו ואפי' כשא"א לקוברו באותו לילה מאיזה מניעה שהיא משום ח"ה. ועוד מרבינו, מיתורא דקרא דקבור תקברנו, דגם לאחר שהורידוהו מן העץ אם אפשר לקוברו ביום ההוא עוברים בלאו דלא תלין, ולענין זה נכלל גם שאר כל המתים, באזהרה זו וכ"ו ע"כ, הרי דיתורא דקרא דכי קבור, גילה לנו אזהרה גם על שאר המתים לדברי השאג"א ז"ל הנ"ל.

ה) וראיתי ה"י דתלוי" שם שתמה עליו, דלפירושו היה צ"ל כי קללת אלהים תלוי לפני כי קבור תקברנו ע"ש. ואחד המח"ר אין זו תפיסה, דקרא דחיק ומוקי אנפשיה, כדאמרינן גורעין ומוסיפין, וה"ה כאן דיש לנו קרא מיותר, בע"כ למדרשיה בדרך זו דהיינו בדרך תני והדר מפרש, דתחי' כלל ב' אזהרות: א. לא תלין על העץ, היינו בו ביום, אפי' אם א"א לו לקוברו בו ביום; ב. כי קבור תקברנו, היינו אף שהורידו מן העץ בו ביום, אם יכול לקוברו ולא קברו, עובר בלא תלין, עד שיקברנו, והדר מפרש, כי קללת אלהים תלוי, ר"ל דכיון דגם בלא תלוי יש בו איסור בל תלין, מדוע הקפיד להזכיר על העץ, וע"ז בא בנר"ט באומרו כי קללת אלהים תלוי, ר"ל דכשהוא על העץ יש בו איסור נוסף של ח"ה אף שאין בידו לקוברו בו ביום. והוא פ"י מתאים לביאור הפסוקים לד' השאג"א ז"ל. וע"ע בסה"מ עשין רל"א שכ' הרמז"ל לשון סו"ס, כי קבור תקברנו מ"ע, וה"ה בשאר מתים, ר"ל שנקבור כל מתי ישראל ביום מותם, ע"ש, ובדאי דג"ו יוצא מהיתורא, שכ' קבור תקברנו פעמיים.

ו) יצא לנו מכל האמור, דגם בשאר מתים, יש בהם איסור עשה ול"ת, וא"כ הדרן לקושיין, דמכיון דיש כאן איסור עשה ול"ת ואין אנו מוכרחים לדרוש טעמא דקרא, איך ס"ד דתלמודא להחיר לטעמא דמשום כפרה, באומר אל תקברתי, ובפרט לדברי ר"מ שם בברייתא (מ"ו, ב) משל משלו וכ"ו כל הוראה אומר המלך תלוי, ע"ש, וכ"כ החת"ס שם להסביר בק ישראל שנק' אדם, להעכ"רם שנק' האדם, דאדם קאי על תוכן אדם חסנימי חלק אלוה ממעל, ותאדם, בח"א הידיעה קאי על תגוף שעומד בפנינו, ואדם כי ימות באהל עדין במותו נק' אדם פנימי, דכ"ו שיד' בכל אדם מישראל אפי' בשאינו תלוי דכל זמן שלא נקבר הר"ל כאילו צלם אלהים,

מוטל בבזיון ח"ו וגם להטעם דמשום כפרה לאו כ"כ לזלזל בצלם אלהים שעל פניו.
(ז) ונראה דצ"ל דהבעיין מיבעיא ליה רק אליבא דמאן דדריש טעמא דקרא
ובאופן שהמת סגור ומסוגר בחדר, ופניו מכוסים מכל אדם אין ראהו, דלטעמא
דכפרה, שומעים לו, אבל לטעמא דבזיון משפחה, הרי סר"ס יש בזיון משפחה שיאמרו
על אחד ממשפחתם שלא זכה לקבורה, ע"ד שמצינו בראב"ש בב"מ (פ"ד. ב.) דאף
שהיה מונח בעלייה בדרך כבוד ולא שלטא בו רמה ותוליעה. הרי סר"ס גודע הדבר
ההכלימה השכנה לאשתו, שאמ"ל תהא כבעלה שלא ניתן לקבורה. ואז נתעוררו
רבנן ואמרו כולי האי לאו אורח ארעא, ואיכא דאמרי רשב"י אתחזי להו בחלמא
ואמ"ל פרידה א' יש לי ביניכם, וכר' ע"ש, ובפרט דלא כל אדם כמו ראב"ש דלא
שלטא בתו רמה ותוליעה, ולא יבצר שתבקע כריסו רח"ל ויתגלה קלנו ונולו לעין
כל, ויש בזיון לכל משפחתו, ואפסקא הילכתא לחומרא, ובודאי דהוא מט' שכתבנו,
דס' איסורא דאורייתא לתומרא, ואין לנו לדרוש טעמא דקרא. ואפי' היכא שגם
המשפחה מוותרת על כבודה ורוצה לקיים דברי המת שאמר אל תקברוני, אין
שומעין להם, כמב' בהרמז"ל בפ"ב מה' אבל ה"א ובפ"א מה' זכיה ומתנה הכ"ד,
שהחליט המאמר בסתם שאין שומעין לו, בלי לתת שום טעם בדבר, וכ"כ מרן בכ"מ
שם בשם הרמב"ן ז"ל, שכ' דס' איסורא הוא ואפי' בעו יורשים נמי לא לקבריה
מוציאים מהם בע"כ, וכר' ע"ש, וסתמם כפי' שלא נתנו שום טעם מהטעמים הנאמרים
בגמ' זה מוכיח דמשמ"ל בפ"י הבעיא כמו שכתבנו, דכל הסוג' היא רק למאן דדריש
טעמא דקרא, ולא ק"ל הכי אלא דחיישינן לבזיון דכולהו חיי.

(ה) והמכוון בבזיונא דכולהו חיי, ר"ל דהחי יתן אל לבו כאשר יראה המת
מוטל בבזיון לפניו, הולך ומתנוול ואז הוא מרגיש זלזול גדול בעצמו ובגופו, שסופו
להיות כך. זה מביא זלזול לכל אדם גם להיותר גדול שיהיה כבודו מזולזל בעיני
חבריות, כאשר יראו מה שיהיה באחרית כל אדם, ועי"ז א"א לעולם להתקיים על מכוננו,
שלא יהיה הבדל בין גדול ובין קטן, וכולם יהיו מזולזלים בעיניהם ובעיני כל, ולזה
החליטו הפוסקים לאסור השארת המת בלי קבורה, אף אם הוא צוה שלא יקברוהו,
והירשים מסכימים לדבריו וויתרו על כבודם, כי זה דבר נוגע לכל בני אדם החיים
ולישוב העולם מבלעדי זאת, כאמור.

(ט) לאור כל האמור, נימ"ל בנ"ד, דבמקום שאין בניתוח הצלת נפשות, איתיה
באיסור לית דלא תלין, ואיסור עשה דקבור תקברנו, ונוסף ע"ז איסור דניחול המת,
שחא בזיון בין לקרובים, בין לרחוקים, ואינו מועיל שום רשיון מהקרובים, או מחמת
עצמו שצוה כן בחייו, דאינו יכול למחול הבזיון שמגיע לכלהו חיי, מדברי
הרמב"ן ז"ל.

(י) וע"כ אין מקום לחתיר, רק ע"פ האופנים האלה, היינו: (א) רק במקום
שא"א למצוא דרך אחרת, ללימוד חכמת הניתוח, היינו שאינו מספיק תלימוד ע"י
שלדים מלאכותיים או תמונות פוטוגראפיות. (ב) רק במקום שתגוויח נסתרת מעיני
כל אדם, תוך מהרופאים המתלמדים בה. (ג) שישמרו עליה בכל הזהירות וזיראת
חכבוד שלא תהיה מוטלת כדומן על פני האדמה. (ד) שאחרי השימוש בת לפי הצורך
עליהם לתחזיר כל האברים, שנשתמשו בהם למקומם, ולקברם בכבוד תראוי להם,
(ה) וכ"ז רק במקום שא"א לחשיג גויות שאינם מבי"ב בח"ל. כי כפי ששמעתי, ישנן

אומות שאינן קוברות מתיחן בכלל, והרשות נתונה לקרוביהם לעשות בהם כרצונם, וממקומות אלה יכולים להשיג בכסף מלא די סיפוק והותר, ואם אפשר להשיג כאלה, ודאי שאין מקום להתיר בשום אופן, גם בתנאים שכתבנו ; זה' יסיר כל חולי ומחלה מעמו ישראל, ויקויים בנו ובהם, מקרא שכתוב כל המחלה אשר שמתה במצרים לא אשים עליך כי אי ה' רוסאך אמן ואמן. וצויים ומי'ג כיריא.